

Útěk z transportu smrti

Mečislav Borák

(Vyšlo v polštině:) Ucieczka z transportu śmierci, *Biuletyn Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem*. Warszawa 1998, Nr 34, s. 193-196.

Mezi stohy diplomatické korespondence a úředními listinami v archivu Ministerstva zahraničních věcí ve Varšavě jsem před časem náhodou narazil na nenápadný soukromý dopis, adresovaný zřejmě polskému velvyslanectví v Praze. Jeho autorem byl pražský občan Jaroslav Šponar, který v březnu 1946 podával polským úřadům svědectví, jež by rozhodně nemělo zežloutnout v archivní krabici. Týkalo se polských žen, bylych wiezniarek Oswiecimia, a může připomenout nejen zajímavou epizodu z konce války, ale možná i obohatit naše znalosti o polské literární tvorbě v koncentračních táborech.

V půlce dubna 1945 byl už konec války v dohledu, ale přes Čechy stále ještě projížděly transporty s vězni z koncentračních táborů, evakuovanými před příchodem fronty z polského území hlouběji do Německa. Desítky takových "transportů smrti", u nichž ten přírůstek nebyl nijak nadsazený, projížděly i českým hlavním městem Prahou. Místní obyvatelé s úžasem sledovali zbídačelé vězně i brutální chování jejich strážů, protože na takovou podívanou nebyli ani během války zvyklí. Snažili se vězňům všemožně pomáhat a v řadě případů se jim to skutečně podařilo.

U nádraží v Praze-Dejvicích se tenkrát zastavil transport polských vězenkyň z Osvětimi a záhy se to rozkřiklo po celé čtvrti. Místní ženy začaly ke vlaku nosit tašky s jídlem a pitím a nakonec se jim podařilo z transportu odvést skupinu vězněných. Nejaktivněji si podle svědectví pana Šponara počínaly doručovatelka novin Anna Verbířová a žena státního zaměstnance Maryša Strejčková, které doslova "wykradly poprostu z tych przez brutalnych konwojentów niemieckich strzezonych transportów jedenascie Polek i ulokowały je w swych szczuplych mieszkaniach lub u sasiadów, bez wzgledu na grozace im niebezpieczenstwo ze

strony Gestapo , nie baczac takze na to, že to byly po wiekszej czesci chore osoby z transportów, pelnych rozmaitych zarazliwych chorób."

Nechme ještě vyprávět očitého svědka, pana Šponara: "Te dobre dwie kobiety uważaly to poprostu za ludzki obowiazek wobec sióstr slowianskich. Zapewniły im odpowiednia opieke, dobre utrzymanie, postaraly sie takze o odzież i obuwie. Przeszlo miesiac trzymali ich u siebie. Powracaly szybko do zdrowia, staly sie pupilami calej dzielnicy, proszono ich nieomal codziennie do innego domu na herbatke i wszedzie musiala Wanda Jasinska recytowac wiersze nieznanych autorów z obozu smierci w Oswiecimiu. W krytycznych dniach 5-9 maja 1945 braly czynny udzial w budowaniu barykad podbabskich /Podbaba - czesc dzielnicy Dejvice, pozn. aut./ i szalaly z nami radoscia nad oswobodzeniem Pragi. Wyjechaly jako kochani goscie, wyposazone obficie we wszystko potrzebne, i pozostawily w naszej dzielnicy najmilsze wspomnienia...

Listy, jakie obecnie pisza ze swojej ojczyzny, sa wzruszajacymi wyrazami wdziecznosci za goscine. Felicja Sikorska z Dabrowy Górniczej

pisze 24. II. 1946 do Pani Stejčkowej: *Wy drodzy i kochani wyratowaliscie nas od niechybnej smierci. Maminko, ten dzien w którymscie nas wykradla z transportu smierci, zawsze mi stoi przed oczyma. Bede szczesciwa gdy nadejdzie chwila, ze bede sie mogla odwdzieczyc moim przybranym rodzicom za wszystko dobro."*

Na důkaz pravdivosti svého svědectví uvedl pan Šponar několik adres, které dávají představu o původu oněch polských vězenkyň:

"Chodzi o następujące obywatelki polskie:

Wanda Rozmarynowiczowa-Jasinska, Rogozno, ul. Polna 7, Poznanskie,

Irena Braina, Oswiecim, ul. Zamkowa 7,

Stanisława Bukowska, Dziedzice, Rejmonta 11

Felicja Sikorska, Dabrowa Górnicza, Staroscinska 22,

Eleonora Kola, Truskolasy, pow. czestochowski

Helena Wiatrakówna, Smożew, pow. Krotoszyn,

Stefan Antoni Wierlak, Łódź, Spacerowa 13, który już 5 maja 45 dzielnie walczył z naszymi powstancami na barykadzie. Adresy dalszych czterech osób nie udało mi się ustalić."

Až na závěr svého dopisu autor vysvětluje, co ho vlastně vedlo k jeho napsání: "Celem niniejszego jest skromna prosba, azeby tym dwoma dobrym kobietom, które nic nie wiedza o tym liscie, wyrazic niejako uznanie za ich ludzki czyn ze strony Poselstwa R. P. droga udzielenia drobnego upominku, najlepiej w postaci polskiej ksiazki."

Na listinách Poselstwa se obvykle uvádí notatka, kdo, jak a kdy příslušnou věc vyřídil, ale tady záznam chybí. Sotva už půjde zjistit, zda ona "skromná prosba" byla vyslyšena. Pokusil jsem se při nedávné návštěvě Prahy najít dům na Třídě Krále Alexandra č. 1599/31 v Dejvicích, kde se polské vězenkyně ukrývaly. Ulice dnes nese název Jugoslávských partyzánů a činžovní dům dosud stojí, ale po obou českých zachránkyních už v něm není stopy. Ani v domě, kde bydlel Jaroslav Šponar, si na něho nikdo z nových nájemníků nepamatuje. Zřejmě se už nedovíme, kde se tak pěkně naučil polsky a zda mu na jeho dopis někdo odpověděl.

Zbývá dopovědět druhou část příběhu, svým významem možná ještě důležitější, než ona epizoda z konce války. Pan Šponar se v dopise zmiňoval, že jedna z mladých vězenkyň, Wanda Jasinska z Rogozna, překrásně recitovala verše složené neznámými vězni v koncentračním táboře v Osvětimi, které se naučila nazpaměť. Tři dlouhé básně nadiktovala panu Šponarovi a ten jejich přepis přiložil ke svému dopisu.

Jsou to působivé verše, sice trochu neumělé, ale s mimořádným citem pro vystižení tíživé atmosféry tábora, prosvětlované sny o svobodě, o lásce i o pomstě na trýznitelích. První text fiktivního dopisu matce popisuje děsivé scény z táborového života, druhý je už zakončen nesmělou nadějí na brzké ukončení útrap. Třetí text pomýšlí na odplatu za utrpená příkoří, odplatu stejně krutou, jak nelidské bylo utrpení vězňů. Závěrečné verše dokonce prorocky předvídají příchod nové totality, ale to je zřejmě jen neúmyslná náhoda. V každém případě však mají ty verše nepochybnou uměleckou a zvláště dokumentární hodnotu. Kdoví, zda vůbec o jejich existenci v Polsku vědí.